

Genero-identitatearen hizkuntza jokoa. Hurbiltze etnografikoa nerabeen hizkuntza-praktiketara

Jaime Altuna Ramírez

Antropologia Feminista Ikerketa Taldea (AFIT) - Balioen Filosofia eta

Gizarte Antropologia EHU

jaime.altuna@ehu.eus

Sarrera-data: 2017-10-17 / Onartze-data: 2017-10-17

Laburpena. Artikulu honetan generoa eta hizkuntza lotzeko ahalegina egin dut, sozializazio sexistak euskararen praktika sozialean duen eragina aztertuz. Horretarako, Pasai Donibane eta Lezoko 12 eta 16 urte bitarteko nerabeekin egindako ikerketa etnografiko batean oinarritu naiz, gazteen perspektiba erdigunean jarriz. Hizkuntza-praktiken inguruan genero perspektibarekin egindako ibilbide etnografiko honetan, emakume eta gizonen arteko desberdinkeria azalarazi dela esan daiteke. Hizkuntzaren bidez nerabeek identitate zehatz batzuk jokatzen (antzezten) dute eta neska eta mutilen artean hizkuntza erabiltzeko moduetan ezberdintasunak ematen dira. • **Hitz gakoak:** *Hizkuntzaren Antropologia, Generoa, Euskara, Haurtzaro eta Nerabezeroaren Antropologia, Etnografia.*

Abstract. This study looks at links between gender and language by analysing the influence of sexist socialization on social behaviour in Basque. An ethnographic study of adolescents aged from twelve to sixteen in Pasai-Donibane and Lezo was carried out, centred on the adolescents' point of view. It was concluded from the study that there are differences based on gender in the Basque language use of adolescents in Pasai-Donibane and Lezo, with girls tending to speak more Basque. Differences were also found between the ways the language is used. In this ethnographic study focusing on perspectives associated with language behaviour there are signs of discrimination between women and men. • **Key words:** *Linguistic Anthropology, Gender, Euskara, Childhood, Adolescence, Anthropology of adolescence, Ethnography.*

1. SARRERA

Hizkuntza inoiz ez da testuingururik gabe gertatzen eta, hortaz, nekez aztertu daiteke hizkuntza testuingurua kontutan hartu gabe. Hizkuntzaren gizarte-praktikei begiratzeko beharrezkoa zaigu aldagai sozialak aintzat hartzea: klasea, kategoria sozio-ekonomikoa, adina, arraza, jatorria, generoa... Artikulu honetan adina eta, batez ere, genero-kategoriak Euskal Herrian egun ematen diren hizkuntza-praktikekin gurutzatuko ditut. Nerabeekin egindako ikerketa esploratzaile baten bidez generoak euskara eta beste hizkuntzen erabileran izan dezaketen garrantziaz mintzatuko naiz.

Halako azterketa bat nerabezeroan kokatzeak adinari buruz hitz egitea dakar. Kultura gehienetan bezala, gurean ere, adina gizarte antolaketaren oinarria da. Pertsona bakoitzaren kokapen soziala jaiotze unetik pasatzen den denboraren arabera da. Mendebaldeko kulturaren bizi-eremua modu linealean gauzatzen da, heldutasuna bizi-helmuga bihurturik. Iruditegi sozial horren arabera, heldua da erreferentzia eta ereduak; haurrek, nerabeek eta gazteek iritsi (heldu!) behar duten tokia. Azken hamarkadetan Euskal Herrian abiatu den euskararen biziberritze prozesuan adinaren faktoreak garrantzia izan du, indar handia jarri baita eskolaren bidez haur eta gazteak euskalduntzeko ahaleginean. Estrategia horren onurak eta gabeziak azalarazten ari dira, eta adinaren ardatzak hainbat gako eman ditzakeela uste dut.

Bestetik, egungo gizartearen generoaren arabera antolatua dago eta, norbanakoen sozializazio prozesuan "bi sexuen" arabera bereizketa egiten indar eta energia handia erabiltzen da. Genero aldagaia kontutan hartzea ezinbestekoa da edozein talde edo jardueraren soziala ulertu ahal izateko, eta generoa analisi-kategoria gisa erabiltzeak, genero harremanak botere harremanak direla ikusarazten ahalbidetzen digu. Genero rolen bidez kategorizatzen eta eraikitzen dira subjektuak, eta esperokoa da horrek hizkuntzaren gizarte-erabileran ere eragina izango duela. Hizkuntza eta bere erabilerak gizartearen isla baitira, eta hizkuntzak ez direlako diskurtso, arau, uste eta praktiketatik aparte dauden egitate autonomoak: gizarte egiturek eta agentziek hizkuntzen bizitza bideratzen dute. Artikulu honetan, beraz, generoaren inguruko esplorazio teoriko-metodologikoa zein enpirikoa mahai gainean jarri dut, beti ere, hizkuntzaren praktika sozialean ardatz horrek izan dezakeen eragina azpimarratuz. Genero perspektibarekin egindako hizkuntzaren azterketa sozialaren bidez, emakume eta gizonen arteko gizarte desberdinkeria

---

**Nerabeekin
egindako
ikerketa
esploratzaile
baten bidez
generoak euskara
eta beste
hizkuntzen
erabileran izan
dezaketen
garrantziaz
mintzatuko naiz.**

**Genero
perspektibarekin
egindako
hizkuntzaren
azterketa
sozialaren bidez,
emakume eta
gizonen arteko
gizarte
desberdinkeria
ikusarazi
daitekeela uste
dut.**

ikusarazi daitekeela uste dut, eta ikuspegi horrek estrategia edo ildo eraldatzaile batzuk eskaini ditzakeela.

Sozializazio sexistak hizkuntzaren praktika sozialean duen eraginari buruz hausnartzeko, 2016an Gipuzkoako Pasai Donibane eta Lezoko 12 eta 16 urte bitarteko nerabeekin¹ garatutako ikerketa etnografiko batean oinarritu naiz: 2016an Ikasketa Feministak eta Generokoak Masterean burutu nuen “Euskara generoaren ispiluan barrena: hizkuntza praktikak, bizipenak eta gogoetak Lezo eta Pasai Donibaneko nerabeen artean” izeneko Master Amaierako Lana².

2. IKERKETARI BURUZ: BEHAKETAK, ELKARRIZKETAK, TALDE-EZTABAIDAK ETA DOKUMENTAZIOA

Ikerketa honen xede nagusia nerabeen hizkuntza-praktiketara eta diskurtsoetara gerturatzea izan zen genero-rol araberako ezberdintasunik ematen ote den esploratzeko. Horretarako hiru helburu zehaztu nituen: (1) sozializazio sexistak 12-16 urteko nerabeen euskararen praktika sozialean duen eragina esploratzea; (2) nerabe horiek bizipenetan eta diskurtsoetan genero-rolen araberako hizkuntza ezberdintasunik identifikatzen eta deskribatzen ote duten jasotzea eta (3) hizkuntza ezberdintasun horien nolakotasuna aztertzea eta genero ikuspegi baten bidez ulertzea.

Ikerketan gazteen perspektiba erdigunean jartzeko ahalegina egin nuen; aktoreen iritzia eta hausnarketatik abiatu nintzen, Haurtzaro eta Nerabearen Antropologiaren planteamendu teoriko-metodologikoak erabiliz. Antropologian ohikoak diren tekniken bidez nerabeen hizkuntza-sozializazioan ematen diren prozesuetara hurbilketa egin nuen, nerabeen praktiken azterketa eginez eta nerabeen hausnarketetatik abiatuz.

Horretarako, etnografia lanetan ohikoak diren hiru teknika erabili nituen. Batetik, behaketa parte-hartzailea: Lezo eta Pasai Donibaneko nerabeekin egon nintzen. Behaketa hauek Gipuzkoako bi herritako “Kua-drillategi”³ aisialdiko egitasmoaren baitan garatu nituen. Guztira, 12 eta 16 urte arteko 65 gaztek parte hartu zuten. Lezon lau ostiral arratsaldetan izan nintzen, eta Pasai-Donibanen beste lau arratsaldetan, denak 2015eko udazkenean. Behaketak aisialdiko programa honen barruan egiteko arrazoiak bi ziren: batetik, herri hauetako nerabe asko biltzen diren gunean egoteko aukera ematen zidan; bestetik, egoera erabat informala ez bada ere, programa honetan nerabeak lagunarteko egoera ez-formaletik oso gertu egoten dira.

Gainera, Kuadrillategi programak beste baldintza egoki batzuk eskaintzen zizkidan ikerketa hau garatzeko. Hasteko, tipologia ezberdinetako gazteak biltzen dituen egitasmo iraunkor bat da, ikasturtean zehar gauzatzen dena. Antolaketa sendo eta,aldi berean, malgua du, eta, zentzu horretan, aukera eskaintzen du jarduera ezberdinak modu zuzenean gazteekin lantzeko. Izan ere, behatutako praktiken ohiko jasoketa egiteaz gain, elkarrizketa informalak bideratu nituen eta Haurtzaro eta Nerabezaroaren Antropologian proposatzen diren zenbait talde-dinamika erabili nituen. Talde-dinamiken bidez gazteen egunerokotasunera hurbiltzeaz gain, euren diskurtsoak jaso nahi izan nituen. Horrela, behaketa lana egiten egon nintzen egun bakoitzean bina dinamika proposatu nizkien. Dinamika hauetan, lehendabizi, nerabeak, 5-6 lagunez osatutako taldeetan elkartzen ziren proposatutakoa egiteko. Ondoren, talde txikietan osatutako dinamikaren emaitza elkar banatzen zuten, talde handian denon artean landu nahi den gaiari buruz hausnarketa eginez. Dinamika hauetan sortutako material guztia (denon artean landu nahi zen gaiari buruz...) jaso nuen analisirako.

Bestetik, bost talde-elkarrizketa egin nituen, nerabeen artean ematen diren diskurtso nagusiak identifikatzeko (guztira 20 gaztek parte hartu zuten). Ez nituen iritzi partikularra edo originala duten informatzailerik bilatu, ikerketan parte hartu zuten kolektiboko partaide diren pertsona guztien diskurtso oro kolektiboa ere badela uste dudalako. Ikerketa honetarako bost talde-elkarrizketa egin nituen, behaketa-parte-hartzaileak egin ondoren eta behaketa horietan ateratako datuen lehen azterketa egin eta gero. Lehen lau talde-elkarrizketako nerabeek behaketa saioetan parte hartu zuten. Azken talde-elkarrizketakoek, ordea, ez zuten behaketa egin nituen egunetako dinamiketan parte hartu. Azken horiekin, beraz, ordurarte nik egindako azterketen emaitzak kontrastatzeko aukera izan nuen. Elkarrizketa horietako gidoi bat osatu banuen ere, solasaldirako eskema gisa erabili nuen eta elkarrizketatuak izan diren pertsonen arabera moldatu nuen, hau da, laguntza bat izan zen, eta ez nuen hitzez hitz jarraitu, ezta ordena mantendu ere. Asmoa elkarrizketatutako gazteekin solasaldi ahalik eta erosoena edukitzea izan zen, euren esperientziak, diskurtsoak eta hausnarketa pertsonalak jaso ahal izateko. Azkenik, testuinguru kultural, sozial eta linguistikoa ulertzeko dokumentazio-lana burutu nuen.

Esan bezala, beraz, ikerketa planteamendu honek nerabe multzo batekin lagunarteko egoera ez-formaletik oso gertu dagoen gune batean egoteko aukera eman zidan. Horri begira, Penelope Eckert-ek eta McConnel-

---

**Behatutako
praktiken ohiko
jasoketa egiteaz
gain, elkarrizketa
informalak
bideratu nituen
eta Haurtzaro eta
Nerabezaroaren
Antropologian
proposatzen
diren zenbait
talde-dinamika
erabili nituen.
Talde-dinamiken
bidez gazteen
egunerokotasune
ra hurbiltzeaz
gain, euren
diskurtsoak jaso
nahi izan nituen.**

Praktika-komunitatearen ideia oso tresna baliagarria da ikerketa soziolinguistikoaren bidez biltzen diren datuak gizarte testuinguru zehatzetan kokatu ahal izateko eta gertatzen diren hizkuntza-dinamikak hobeto ulertzeko.

Ginet-ek proposatutako *praktika-komunitatearen* kontzeptuan⁴ oinarritu nintzen. Aztertutako kasuan praktika-komunitatea nerabeen kuadrillak ziren; aisialdiko jarduerak garatzeko osatzen dituzten lagun-taldeak.

Praktika-komunitatearen ideia oso tresna baliagarria da ikerketa soziolinguistikoaren bidez biltzen diren datuak gizarte testuinguru zehatzetan kokatu ahal izateko eta gertatzen diren hizkuntza-dinamikak hobeto ulertzeko. Hortaz, Pasaia eta Lezoko nerabeen praktika-komunitate horietan oinarritu naiz egungo hizkuntza-praktiken azterketa egiteko, generoa eta adinaren ardatzei garrantzia emanez.

3. HIZKUNTZA GENEROAREN ISPILUAN BARRENA

Lewis Carroll-en liburu ezagunaren Alizia pertsonaiak ispiluan barrena egin zuen bidaia erabili nuen Lezo eta Pasaiako gazteen artean burututako ikerketaren irudi gisa. Aliziaren ibilbidean gai asko azaltzen dira bidean topatzen dituen pertsonaia bitxi ugariren bidez, eta hizkuntza horietako bat da. Alizia eta Humpty Dumpty arrautzaren arteko elkarriketan azken honek hala dio:

Hitz bat erabiltzen dudanean -esan zuen Humpty Dumpty-k mesprezu handiko doinuz-, hitz horrek nik aukeratzen dudana esan nahi du... ez gehiago ezta gutxiago ere. Kontua zera da – esan zuen Aliziak- ia eragin dezakezun hitzek hain gauza desberdinak adieraztea. Kontua zera da – esan zuen Humpty Dumpty-k- aruemailea nor den, horixe da dena.⁵

Humpty Dumptyk adierazten duen bezala, gakoa arauemailea nor den jakitea da. Beste hitz batzuekin esanda, kontua zera da: boterea nork duen jakitea. Horregatik, bai genero-dinamiketan, eta bai hizkuntza-dinamiketan ere, botere-harremanei begiratu behar zaie kultur arauak, diskurtsoak eta praktikak zein diren ulertzeko. Hizkuntza gizarte-logika orokorrez zeharkatuta dago eta, gainera, oso aldagai berezia da kultura baten barruan hedapen elementu delako eta, era berean, ispilu gisa funtzionatzen duelako. Hizkuntza egitate konplexua da, eta bere bitartez botere sinbolikoa ezartzen da. Hizkuntzen erabileraren bidez, beraz, botere-harremanak ezartzen dira, eta sortzen diren hierarkia horietan generoa garrantzitsua da. Hau da, gizonek eta emakumeek hizkuntzaren bidez lortu dezaketen kapital sinbolikoa⁶ ezberdina da eta desberdin-keriak sortzen ditu.

Baina, era berean, sozializazio prozesua zeharkatzen duen genero-erai-kuntzak subjektuen hizkuntza-praktika ezberdinak sortzen ditu. Hau

da, generoak eragina du elkarren artean ezberdin gisa eraikitzen diren subjektuen (gizonen eta emakumeen) hizkuntzaren erabileran. Hori izan zen nire ikerketaren abiapuntua (sozializazio sexistak hizkuntzaren praktika sozialean duen eragina aztertzea), eta egindako esplorazio teoriko-metodologikoan Kritika Feministan eta Hizkuntzaren Antropologian ainguraketa sendoak topatu nituen.

3.1 Kritika feminista genero identitateen eraikuntza ulertzeko

Kritika Feministak duela hamarkada batzuk ezarritako oinarri teorikoak oso baliagarriak dira generoaren eraikuntza soziala ulertzeko. Kritika Feministak aspaldidanik zehaztu du emakume eta gizonen kategoriak eta bien arteko harremanak gizarte eraikuntzak direla. Virginia Maqueira-k idatzi zuen bezala, “boterezko eta desberdinkeriazko harremanak genero desberdintasun gisa eraiki izan dira sare soziokultural osoan” (2001:129). Modernitatearen identitate-eraikuntza bi kategoria horien arabera eraikitzen da, sozializazio-prozesua zeharkatzen duen generoak banakako jarraibideen aukerak murriztuz eta elkarren artean ezberdinak diren subjektuak eraikiz: gizonak eta emakumeak. Gainera, bi multzoen artean harreman hierarkikoak ezartzen dira, gizonen ezaugarri maskulinoak prestigiatuz eta gizonen botere posizioa eta hegonia ahalbideatuz (Connell,1997:39).

Kritika Feministak oso argi adierazi du zein diren genero sistemaren bidez botere maskulinoa ezartzeko dauden mekanismoak. Gayle Rubin-ek 1975ean idatzitako *The traffic in Women: Notes on the ‘Political Economy’ of sex* testuan zehaztu eta zabaldu zuen diferentzia sexualaren eraikuntza sozialaren ideia. Rubinen ustez, gizarte orok sexu-genero sistema bat du gizon eta emakumeak sortzen dituen, haien arteko ezberdintasunak azpimarratuz, eta antzekotasunak ezabatuz (1986:115). Mendebaldeko egungo gizarteetan bereizketa kulturaren sozializazioaren bidez ezartzen da: “mutilak eta neskak, hau da, etorkizuneko gizonak eta emakumeak, balio eta printzipio desberdinekin eraiki behar dira, eta euren bizitzetara zentzu desberdinak eman, heldu bihurtzean gizartearen funtzio desberdinak -eta hierarkizatuak- bete ditzaten” (De Miguel, 2015). Sozializazio horren arabera, Modernitatean zirriboratu ziren eta gaur egun arte iritsi zaizkigun, gizon eta emakumeen ezaugarri ezberdinak ezartzen dira. Gizonari arrazoia egotzen zaio, ezaugarri hauen bidez definituz: indarra, aktibitatea, autonomia, independentzia, sexualki oldarkorra... Emakumeari, ordea, natura egotzen zaio ezaugarri hauen arabera: pasibotasuna, ahultasuna, besteen iritzien menpekota-

---

Mendebaldeko egungo gizarteetan bereizketa kulturaren sozializazioaren bidez ezartzen da: “mutilak eta neskak, hau da, etorkizuneko gizonak eta emakumeak, balio eta printzipio desberdinekin eraiki behar dira, eta euren bizitzetara zentzu desberdinak eman, heldu bihurtzean gizartearen funtzio desberdinak -eta hierarkizatuak- bete ditzaten”.

**Azken urteetako
feminismoaren
identitatea
osatzeko
prozesuaren
inguruko
planteamendu
berritzaileak
iradokitzaileak
dira
hizkuntzaren
bidez osatzen
dugun identitate
prozesua
ulertzeko.**

sun, apaltasuna, lotsa, umiltasuna, sedukziorako gaitasuna... Ezberdintasun horiek garai eta tokiaren arabera ñabarduraz betetzen dira, baina oinarrian dauden sailkapen dikotomikoaren ezaugarriak bizirik mantentzen dira.

Era berean, azken urteetako feminismoaren identitatea osatzeko prozesuaren inguruko planteamendu berritzaileak iradokitzaileak dira hizkuntzaren bidez osatzen dugun identitate prozesua ulertzeko. Judith Butler-en ustez, ekiteak eraikitzen gaitu, ez dago ezer zehatzik aurretik osatzen gaituenik. Generoa etengabe jokatzen (*performatzen*) dugunez, generoa ez da identitatea, errituala baizik. Identitatearen osaketan, beraz, izateari baino ekiteari begiratu behar zaio, etengabea den prozesua dela kontutan hartuta (Buttler, 1990:198).

3.2 Genero ikuspegia duen hizkuntza-ikerketak

Lezo eta Pasai Donibaneko nerabeekin garatutako ikerketa Hizkuntzaren Antropologian azken hamarkadetan proposatutako kontzeptuetan eta ikuspegian oinarritzeak hizkuntza-praktikei begirada berri batekin hurbiltzeko aukera eman zidan. Planteamendu teoriko-metodologiko horiek oinarritzkoak suertatzen dira sozializazio bidez egiten den sexuaren araberako banaketaren sailkapena egiteko (mutilek zer egiteko gai diren erakutsi behar dute, neskek bere izaera zertan datzan adieraztea dute helburu), eta batzuen eta besteen hizkuntza-praktika ezberdinak oinarritzeko. Hizkuntzaren bidez ere desberdinkeriak eta botere harremanak ezartzen dira. 1960ko hamarkadan, soziolinguistikaren garapenarekin batera, iritsi ziren arlo honetako azterketa sendoenak. William Labov-ek New Yorken egindako ikerketa-lana aipatu izan da erreferentziatzeko lan gisa. Lan horren arabera, sexua ezinbesteko aldagaia zen ikuspuntu eta azalpen soziolinguistikoa garatzeko orduan, eta garai hartan jasotako datuek generoaren araberako jokaera ezberdinak azaleratzen lagundu zuten. Hortik aurrera, teoria feministak garatzearekin batera, hainbat proposamen jorratu ziren emakumeen eta gizonen arteko hizkuntza-ezberdintasunak genero sisteman oinarrituta zeudela aldarrikatuz: Robin Lakkoff, Barrie Thorn, Nancy Henley... (Hernandez, 2004).

Nik egindako ikerketarako bereziki interesgarria suertatu zitzaidan Penélope Eckert-ek garatutako ildoak. Eckert-ek hiztunen hizkuntzen erabileraren nolakotasuna abiapuntutzat hartuta, erabilera horretan generoak eta hizkuntza-komunitatearen egituraketak duen protagonismoari erreparatu zion (Hernandez, 2005:49). Generoa erdigunean jarrita, "Gender roles and ideologies create different ways for men and women

to experience life, culture and society” (Eckert, 1989:247), hizkuntzaren praktika sozialean aldagai horrek duen eragina aztertu zuen, soziolinguistikan adina eta klase aldagaiekin egiten ziren azterketekin konparatuz eta osatuz. Abiapuntu horretatik, Eckerten ustez, gizonezkoak eta emakumezkoak azpitalde soziolinguistiko ezberdinetan hazten direnez, hizkuntza-erabilera eredu ezberdinak garatzen dituzte.

4. EMAKUMEAREN ROLA EUSKARAREN SOZIALIZAZIOAN⁷

I Egungo hizkuntza-praktikak aztertzeke eta ulertzeko ezinbestekoa zaigu testuinguru sozio-historikoari begiratzea. Azken bi mendeetan Euskal Herrian hizkuntza-ordezkapen prozesuak eta emakumeen bazterketak antzeko prozesuak izan dituzte. Biak arlo publikotik kanpo geratu ziren, eta azken hamarkadetan “etxetik ateratzeko” ahalegina handia egin bada ere, oraindik, bai euskararen biziberritze-prozesuan bai emakumearen askapenean ere bide luzea egiteke dago.

XIX. mende hasieran emakumeak eskubide unibertsalen aldarrikapenetik, eta ondorioz botere guneetatik, kanpo geratu ziren. Bestalde, estatutu zentralaren garaia abiatzearekin batera, hizkuntza askori arlo publikoaren atek itxi zitzaizkion (Burke, 2004:185). Euskara eta emakumeak esparru publikotik at geratu ziren; esan daiteke modernitateak etxera bidali zituela. Egon ziren, hala ere, XIX. mendean zehar bi arlo horietan bazterketa dinamika horien aurkako mugimenduak: emakumeen heziketa aldarrikatu zutenen artean Emilia Pardo Bazan litzateke ezagunena, eta Agustin Paskual Iturriaga edo Luis Astigarraga pedagogoa liberalak aipatu ditzakegu euskararen irakaskuntza eta euskarazko eskolen alde lanean aritu zirenen artean. Bi eskakizunak batera aldarrikatu zuenik, ordea, ez zaigu iritsi gurera. Baina liberalismo eta tradizioaren arteko borroka urte haietan, euskararen alde eta emakumearen eskubideen alde egindako lanak XX. mende hasieran nola baiteko uztardura eduki zuten, euskal nazionalismoan militatu zuten emakumeen bidez.

XX. mende hasieran euskararen transmisioa emakumearen ardurapean geratu zen euskal nazionalismoaren bidez (Llona, 2002:171). Nazionalismoak amatasunaren aldarria egin zuen (Ugalde, 1995:141) emakumeentzat zaintza, transmisioa eta sozializazioa rol gako gisa agertuz (Del Valle, 1999:40). Paper horiei lotuta ageri zen, besteak beste, hizkuntzaren biziraupena. Euskararen transmisioaren eta zaintzaren papera emakumearen bizkar geratu ziren, nolabait euskararekiko ardura fe-

---

Azken bi mendeetan Euskal Herrian hizkuntza-ordezkapen prozesuak eta emakumeen bazterketak antzeko prozesuak izan dituzte. Biak arlo publikotik kanpo geratu ziren, eta azken hamarkadetan “etxetik ateratzeko” ahalegina handia egin bada ere, oraindik, bai euskararen biziberritze-prozesuan bai emakumearen askapenean ere bide luzea egiteke dago.

Euskararen transmisioaren eta zaintzaren papera emakumearen bizkar geratu ziren, nolabait euskararekiko ardura femeninoa indartuz. Azken mendearen diskurtsoetan eta praktketan lotura hori konstante gisa agertu zaigu.

meninoa indartuz. Azken mendearen diskurtsoetan eta praktketan lotura hori konstante gisa agertu zaigu.

Eginkizun horretan ama biologikoak zein sozialak zuten tokia (Altuna eta Hernandez, 2017). Etxean emakumeen ardura seme-alabei euskara erakustea eta euskaraz hezitzea zen. Baina eginkizun bera zuten eskolako maistrek eta andereñoek. Hortik abiatu ziren 1920. eta 1930. hamarkadetako lehenengo “ikastolak” edo euskal eskolak (Fernandez, 1995:36) eta hala mantendu da gaur egun arte emakumeen protagonismoa euskararen irakaskuntzan.

Emakumeei ezarritako papera hizkuntzaren birsorkuntza ziurtatzea izan da. Feminitatea, beraz, estatiko eta latente den zerbait da (Acosta, 2013). Transmisioa nahiko rol pasiboa da, ez da dinamikoa: zuk duzun zerbait ematen duzu, baina ez da oso ekintza sortzaile aktiboa eta ez du beti eman beharko lukeen emaitza lortzen. Eta emaitzarik ematen ez duenean emakumeak erruduntzat hartzea ohikoa ere izan da.

Horregatik, zenbaitetan euskararen galeraren errua emakumeei leporatzea ere ohikoa izan da (Hernandez, 2004). Ardura, beraz, emakumeen esku utzi bada ere, eta euskararen euste eta biziberritze-lanean andreek lan handia egin badute ere, paradoxikoki arlo publikoan gizonezkoak izan dira euskararen (hitzaren) jabe agertu direnak. Emakumeei transmisore papera egotzi zaie, baina euskararen biziberritze dinamika publikoan ez zaie protagonismorik aitortu.

5. EUSKARA NERABEZAROAREN ISPILUAN BARRENA

Aurretik aipatu dudan bezala, Humty Dumptyk badu gauza bat argi: hizkuntza botere kontua da. Euskararen biziberritze prozesuan transmisioan jarri da fokua. Historikoki emakumeei egotzi zaie transmisioaren ardura, eta azken hamarkadetan haur eta gazte begira egon garez, horien gainean ere arduraren zati garrantzitsu bat geratu da. Emakumeak eta haurrak. Hain zuzen, botere gutxien dutenak. Humty Dumptyk (arraultza harroa, arraultza arra eta arraultza heldua) hesiaren gainetik harrokeriaz hitz egin zion Aliziari:

Zazpi urte eta sei hilabete!- errepikatu zuen Humty Dumptyk pentsakor-. Adin deser osoa. Orain, nire aholkua entzun nahi izango bazenu, esango nizuke: “gelditu zazpi urteetan”... baina beranduegi da.

Mendebaldeko egungo gizarteak izaera helduzentrikoaren arabera botere harreman batzuk ezartzen eta garatzen dira (Duarte, 2012 in Fer-

nandez, 2016). Horregatik, haur eta nerabeei Humpty Dumpty bezala begiratzen eta hitz egiten diegu maiz: hesiaren gainetik. Nerabearoan aldaketa garrantzitsuak ematen direla onartuta ere, nerabeak ez dira bukatu gabeko helduak, “prozesuan dauden subjektuak” baizik (MacDougall, 1998:82). Horregatik, Haurtzaro eta Nerabearoaren Antropologiak eskaintzen dituen tresnak eta proposamenak oso baliagarriak zaizkigu nerabeen ahotsak eta ikuspegiak jaso ahal izateko.

Pasaian eta Lezon garatutako ikerketan, ikertzaile helduaren hesi gainetik jaitsi ahal izan nuen gazteekin aurrez-aurre egoteko. Planteamendu antropologiko horiei jarraituz, hizkuntza-praktiketan neska eta mutilen artean diferentziak ematen ote diren ikusteko, lehendabizi, nerabeen identitateak eta praktikak aztertu nituen; nerabeen hizkuntza-praktikak ikertzeko nerabearoan eta gaztaroan nabarmentzen diren praktiketan murgiltzea komeni baita. Horri begira, behaketa partehartzaileekin batera, zenbait talde-dinamika proposatu nizkien.

5.1 Nerabeen praktikak: kirola, festa eta mugikorra

Gazteria sortutako gizarte kategoria da, eta hari loturiko hainbat kontzeptu (nerabearoa besteak beste) testuinguru sozial eta historiko jakin batean sortutako gizarte eraikuntzak dira. Gazte-kultura aldatuz joan den kontzeptu eta praktika izanik ere, gazte gisa izendatuak direnek euren berezko kultura (arau, bizimodu, ikuspegi...) sortzeko gaitasuna dute (Feixa, 1999). Ikerketan parte hartu zuten Lezo eta Pasaiko nerabeek gaztetasuna ezaugarri positiboen bidez deskribatzen zuten, eta gazteen identitatea kirola eta festarekin oso lotuta agertzen zen. Esan daiteke adinkideen taldeari berebiziko garrantzia ematen diotela eta jaiotza urtea eta sexua direla lagun-talde ezberdinak osatzeko funtsezko ezaugarriak. Hala ageri ziren gazteen nortasunaren ezaugarriak irudikatzen osatu zituzten paneletan eta ondoren sortutako solasaldietan. Ikerketan parte hartu zuten 12 eta 16 urte bitarteko nerabeen artean ez ziren estilo ezberdinetako gazte-kulturak nabarmentzen, eta euskara pisu gutxi aldagaia zen euren burua definitzeko edo aurkezteko orduan.

Nerabe horien praktikak laburbildu ditzakegu aisialdiko jardueren garrantzi handia hartzen dutela esanez. Kirola oso presente dago, nahiz eta, mutil eta nesken artean joera ezberdinak nabari diren. Nesken artean kirol-praktika ohikoa da baina ez da hain orokorra eta kirol-espezialitateetan aniztasun handiago dago. Lezon, adibidez, honelako elkarrizketa sortu zen talde-etzabaida batean:

Lezon eta Pasaian garatu dudan ikerketan nahiko argi ikusten da nerabeei euskarak gauza handirik ez diela eskaintzen euren gazte-identitatea eraiki ahal izateko: euskararekin lotzen duten guneak batez ere eskola eta etxea (neurri txikiagoan) dira. Baina nerabezeroan gune horiek garrantzia galtzen dute aisialdiko jardueren aldean. Eta aisialdi eremuan garatzen dituzten praktika nagusienetan (kirola, musika, komunikabideak...) euskararen presentzia oso apala da.

M1: Ez duzuenak egiten kirola...

N1: Bai egiten degu, ez degu egiten futbola, baina bai egiten degu kirola.

(Lezoko gazteak, 13-14 urtekoak)⁸

Mutilek garrantzi handia ematen diote futbolari, eta euren bizitzaren erdigunea dela adierazten dute. Esaterako, ikerketaren bigarren behaketa-egunean euren aisialdi espazioak herriko mapa batean kokatzeko eskatu nien eta futbolaren presentzia oso nabarmena izan zen mutilen artean: mutilen mapa guztietan herriko futbol zelaia markatu zuten, bai futboleant aritzen direlako, bai partidak ikustera joaten direlako.

Bestetik, nerabe hauentzat kalea da aisialdi ez-formalari dagozkion jarduerak egiteko erabiltzen duten espazioa. Lagunartean kalean egote horretan ere, ezberdintasun batzuk deskribatu dituzte, mutilek neskek baino gehiago mugitzeko joera dutela adieraziz. Azkenik, oso esanguratsua da telefono mugikorrek nerabeen aisialdian duten erabateko presentzia. Behatutako saioretan tresna horiek oso presente egon dira, eta nirekin zituzten zenbait elkarrizketa informaletan ere mugikorra eskuetan edukitzea ohikoa zen: hizketan ari ziren baina era berean mugikorrari adi zeuden. Itxuraz, mugikorraren bidez sortzen diren sare sozialetan egotea oso garrantzitsua da adin honetako nerabeentzat bizitza sozialaren erdigunean egoteko. Horren adibidea da Lezon jaso nuen elkarrizketa hau:

M1: Nik ez det ia erabiltzen mobila.

N1: Bai! Ixo! Ez dezu edaten, ez zera ateratzen gauetan, ez dezu mugikorra erabiltzen, o sea!... Kar, kar, kar... Ez dezu erderaz hitz egiten...

M2: Ez dauka "vida sozialik"

(Lezoko gazteak, 13-14 urtekoak)

5.2 Nerabeen hizkuntza-praktikak: gartzelania nagusi nahasketa giroan

Gaztetxoen hizkuntza-sozializazioari dagokionez, Lezon eta Pasaian garatu dudan ikerketan nahiko argi ikusten da nerabeei euskarak gauza handirik ez diela eskaintzen euren gazte-identitatea eraiki ahal izateko: euskararekin lotzen duten guneak batez ere eskola eta etxea (neurri txikiagoan) dira. Baina nerabezeroan gune horiek garrantzia galtzen dute aisialdiko jardueren aldean. Eta aisialdi eremuan garatzen dituzten praktika nagusienetan (kirola, musika, komunikabideak...) euskararen presentzia oso apala da. Horrek, nire ustez, ondorio logiko bat dauka: haurtzaroan baliagarria zitzaien hizkuntza (euskara) ordezkatu edo

osatu behar dute, eta hori, hizkuntza-mudantza⁹ prozesuaren bidez ematen da. Nerabezaroan ematen den hizkuntza-mudantza Euskal Herrian egin diren beste ikerketa batzuetan garbi deskribatu da (Eusko Jaurlaritza 2013, 2016 eta 2017, Soziolinguistika Klusterra, 2013). Pasai Donibane eta Lezoko gazteek ere adin tarte honetan gaztelania gehiago erabiltzeko joera argia erakutsi eta deskribatu dute. Lagunartean erdara nagusitzen den euskara eta gaztelania nahasten den hizkuntza-praktika ohikoa bihurtzen da, kode-aldaketa gazte hauen hitz egiteko *modu normala* bihurtuz:

Galdera: Kalean zaudetenean zer hizkuntza entzuten da? Nola egiten duzue?

N6: Normala... Ez da euskaraz ez da erderaz

Galdera: Zer da normala?

N6: Normala...

N8: ¿El qué? Ez naiz enteratu

N6: ...hori da normala: "el que ez naiz enteratu"

(Pasai Donibaneko nerabeak, 13-14 urtekoak)

Esan daiteke, hizkuntza bat edo bestea egiteko gazteek eman dituzten arrazoiak bi multzotan antolatu daitezkeela: ohiturak eta diskurtsoak. Ikerketan parte hartu duten gazteek ohitura maiz aipatutako arrazoia izan da euskaraz egiteko: "lagunekin egoten naizelako, horrela ateratzen zaigulako, txikitatik ikastolan euskaraz hitz egin dugulako, etxean beti horrela egin dugulako..." Euskaraz egiteko arrazoiaren beste ardatzean diskurtsoak daude. Nerabe hauek euskararen inguruan, hizkuntza-sozializazioaren bidez, jaso duten hizkuntza-ideologia litzateke. Gazteek euskaraz egiteko arrazoiaren diskurtsoan, derri-gortasunarekin batera, nortasuna eta ardura bezalako kontzeptuak agertzen dira. Hau agerian geratu da jaso ditudan honelako esaldiotan: "euskara gurea da, bestela desagertuko da, euskaraz egin!..."

Gaztelaniaz egiteko arrazoiei dagokionez, ikerketan parte hartzaileek aipatzen dituztenak ohiturarekin lotuta daude. Hori bai, beraiek ez diren beste pertsonen ohiturei egotzen diete erdaraz hitz egitearen motiboa. Gehien errepikatu dena beste adinkideek dituzten ohiturak dira: "ez dakitelako, erdara gehiago egiten dutelako, gogorik ez dutelako...". Helduen ohiturak ere askotan ageri dira: "entrenatzaileek, etxekoek, dendariak... erderaz egiten dutelako." Gaztelaniarekin lotutako ideologia-linguistikorik ez da agertzen hizkuntza hori erabiltzeko arrazoiei buruz galdetzerakoan. Baina nerabezaroan gaztelaniaz hitz egiteko dauden motiboak aipatzerakoan gaztelaniaren prestigioa eta euskararen prestigioa (eza) behin eta berriro agertzen da, eta argi dago hizkuntza baten prestigioa hizkuntza-ideologia dela: "pertsona edo giza talde batek hizkuntzei buruz dituen ideien multzoa" (Eusko Jaurlaritza, 2010:15).

Nerabezaroan gaztelaniaz hitz egiteko dauden motiboak aipatzerakoan gaztelaniaren prestigioa eta euskararen prestigioa (eza) behin eta berriro agertzen da, eta argi dago hizkuntza baten prestigioa hizkuntza-ideologia dela.

**Pasai Donibane
eta Lezoko
nerabeen artean
neskek euskara
gehiago egiten
dutela
ondorioztatu
nuen. Gaztetxoek
hala identifikatu
zuten eta
behaketetan
horrela dela
berretsi ahal izan
nuen. Neskek
gehiago
erabiltzeko bi
arrazoi ematen
zuten: hizkuntza-
prestigioa eta
aisialdiko
praktikak.**

Haurtzaroan euskararen inguruan jasotako mezuak ahultzearekin batera, nerabeak heldutasunera begira daude. Heldu izate horretan gaztelania nabaritzen dute prestigio-hizkuntza gisa. Nerabeek kapital sinbolikoa edukitzeko gaztelania garrantzitsua dela hautematen dute, eta ez dituzte euskararekin lotutako diskurtso erakargarririk topatzen. Horri gehitzen zaio gazteen aisialdiko jardueretan euskarak duen presentzia urria. Azken finean, behatutako prozesuetan oso argi ikusten da hizkuntzaren bidez nerabeek identitatea nola *performatzen* duten. Hau da, hizkuntza-identitatea ere, generoarena bezala, etengabeko osaketa eta aldaketa prozesuan dagoela ondorioztatu daiteke, eta prozesu horretan etengabe heldu izatera iritsi behar dutela jasotzen dutenez, pertsona helduaren papera *performatzeko* gaztelaniaz jokatzin dute eta jolasten dira.

5.3 Generoa nerabeen hizkuntza-praktiketan: genero-identitatearen jokoa

Genero aldagaiak nerabeen hizkuntza-praktiketan zehazki nola operatzen duen aztertuta neska eta mutilen arteko ezberdintasun argiak ematen direla ondorioztatu nuen, eta alde horretatik, behatutakoak eta nerabeekin izandako talde-elkarrizketetan jasotakoak bat datoz. Lezoko 16 urteko neska eta mutil batek hala zioten, adibidez:

M7: igual mutilak inizatiba gehio.

N12: mutilak mugituagoak dira, beti. Gure adinean mutilak dira mas “goazen hau egitera!” eta neskek egoten gea geldik.

Mutilek mugimendurako joera handiago adierazi eta erakusten dute, beraien presentzia nabarmentzen dute eta espazio handiago okupatzen dute. Gainera, mutilek jarrera oldarkorragoa adierazten dute eta gehiago entzuten zaie. Protagonismoa bereganatzen saiatzen dira eta, gehienetan lortu ere lortu egiten dute. Salbuespenak ere badaude, noski¹⁰. Zenbaitetan aztoratuak zeuden neskek behatu ditut, baita talde handian protagonismoa hartzen zutenak ere. Mutil taldeak dinamiketan lasai parte hartzen ere ikusi nituen, eta espazio egokiak utziz gero mutilekin elkarriketa giroa lortzea posible dela ere agerian geratu zen.

Hizkuntza-praktikei dagokionez Pasai Donibane eta Lezoko nerabeen artean neskek euskara gehiago egiten dutela ondorioztatu nuen. Gaztetxoek hala identifikatu zuten eta behaketetan horrela dela berretsi ahal izan nuen. Neskek gehiago erabiltzeko bi arrazoi ematen zuten: hizkuntza-prestigioa eta aisialdiko praktikak. Elkarrizketa honetan, esaterako, hala zioten:

Galdera Eta zergatik uste dezue gertatzen dela hori?

M7: Mutilak guay-ago direlako.

N12: Ui! Miralo! Kar, kar...

M7: A ver! Esan nahi det trolakin, ordun... pues azkenean guaya dena gazteleraz egiten du ta ordun, azkenean, guay izate horrekin ohitura bat hartzen dezu eta ya zaila da aldatzea.

(Lezoko nerabeak, 16 urtekoak)

Lehenengo arrazoia, beraz, prestigioarekin lotuta dago: *guay izatearekin*. Ulertu daiteke gaztelaniaren bidez mutilek estatus berezia lortuko luke-tela eta horregatik gaztelaniaz egiten dute hizkuntza horrek ematen dien balore sinbolikoa handitzeko nahian. Mutilak botere estatus batetik abiatzen direnez, gaztelania erabiltzeak ez die ekartzen arazo handirik. Lezo eta Pasai Donibaneko nerabeek maiz jasotzen dute euskara erabiltzeko agindua, baina, mutila izateak mutilei ematen dien posiziotik errazagoa dute agindu horri aurre egitea, batez ere, haurrei eta transmisioari oso lotuta dagoen agindua dela konturatzen direlako. Neskak, ordea, beste posizio batean daude, eta gainera, etengabe ikusi dugun bezala euskararen transmisioaren ardura emakumeengan ardaztua jarraitzen duenez, euskaraz egitearen agindua propioago sentitzen dutela pentsatu daiteke. Bigarren arrazoia, aisialdiko praktiken lotuta dator, batez ere, kirol praktikekin. Mutilen artean nerabezaroan garatzen den jarduera arrakastatsuen kirola da, eta ikerketa honetan (eta beste batzuetan) agerian geratu zen bezala euskararen presentzia kirolean oso apala da. Nesken artean, aisialdiko praktiken aniztasuna handiagoa da eta, hortaz, euskaraz egiten diren jarduera gehiagoetan parte hartzeko aukera handiago dute.

Bestalde, oso deigarria egin zitzaidan neska eta mutilen artean hitz egiteko modu ezberdinak topatu izana. Mutilen artean elkarrizketa luze gutxi jaso nituen. Euren arteko komunikazio egoera arruntena esaldi eta, batez ere, esamolde motzez osatutakoak dira: *“somos porreros!, los mejores, los putos amos!”* *“Quita, quita que te atropello!”* *“Eh! Tú, joder, déjame!”* *“¡Jo! Idatzi ondo!...Tú eres tonto!”* (...) *“Ke putosida!”* (Lezo, 13-14 urtekoak). Ezarritako genero rola arabera bakoitzari hitz egiteko modu bat dagokio, eta mutilen solasaldietan esaldi labur eta amaitu gabeak erabiltzen dituzte (etenak, isiluneak...). Nesken artean, aldiz, solasaldi luzeagoak eta giro lasaia batean edukitzeko joera nabarmentzen da. Diferentzia hauek oso lotuta daude batzuk eta besteek garatzen dituzten gorputza-dinamikekin: mugimendua edo geldotasuna.

Eckert-en ustez mutilek ezberdintasun objektiboetan oinarritzen dute beraien arteko lehia, indarra edo abilezia erabiliz. Nesken identitatea,

---

Nerabeek maiz jasotzen dute euskara erabiltzeko agindua, baina, mutila izateak mutilei ematen dien posiziotik errazagoa dute agindu horri aurre egitea, batez ere, haurrei eta transmisioari oso lotuta dagoen agindua dela konturatzen direlako. Neskak, ordea, beste posizio batean daude.

Lezon eta Pasaian egindako ikerketan nerabeak helduen munduaren emaitza eta ispilu direla ondorioztatu nuen: nerabeen mundutik gustukoa ez duguna, helduen mundutik gustatzen ez zaiguna da. Eta ondorio horrek berdin balio du hizkuntza-praktikak deskribatzeko eta, baita, genero desberdinkeriaz hitz egiteko ere.

aldiz, adiera sinbolikoetan oinarritzen da. Horrela itxura fisikoa, arropa, edo hizkuntz erabilera, nesken identitate adierazgarri garrantzitsu bilakatzen dira (Eckert, 1989:256). Ondorioz, mutilek zer egiteko gai diren erakutsi behar dute (egin). Neskek, aldiz, bere izaera zertan datzan adieraztea dute helburu (izan). Nire ikerketan ezberdintasun hauek ageri dira: mutilen artean txantxa, erronka, iraina eta ziria nagusitzen da eta hizkera horretan etengabe trebatzen dira. Nesken artean, ordea, solasaldi luzeak eta txutxu-mutxuak deituak izaten direnak gailentzen dira. Azken finean, batzuk eta besteak hizkuntza *performatzen* ari dira. Hizkuntzaren bidez, identitate zehatz batzuk jokatzen / antzetzten ari dira, eta hizkuntza erabilera horren bidez genero identitate batzuk *performatzen* dituzte:

M7: Hor ginen sei mutil bakarrikan ta hamar minutu hizketan lasai...

N12: Kar, kar, kar, kar... Hamar minutu... (barrez). Ez dago gaizki (ironiaz)

M7: Atsalde osoa ezingo genuke. Atsalde osoa mutilen artean... gu astuak gera. Igual neskak hitz egiten dute mutilez xuabego edo, ez dakit. Mutilak ahal degu hitz egin xuabe, baino gaudenen talde handian, hasten da bat berotzen, beste harek txorrada bat esaten ta ordun... Ez da modu berdina.

N12: Nesken artean arratsalde osoa egoten gara hitz egiten. Beti dago zerbait kontatzeko.

(Lezoko gazteak, 16 urtekoak)

6. ONDORIOAK

I

Amaitzeko, beraz, esan daiteke nerabeekin egindako ikerketa honetan argi geratu dela genero rolen araberako banaketa argia dela. Hori dela eta, nerabeek nesken ezaugarriak eta mutilen ezaugarriak garbi identifikatu eta ezberdintzen dituzte, eta hizkuntza-praktiketan desberdintasunak nabaritzen direla ikusi ahal izan dugu. Beraz, nire ustez, lekuan lekuko lanaren bidez artikulu honen hasieran planteatzen zen tesi nagusia berresten da: hizkuntza eta bere erabilerak gizartearen isla direla eta gizartea generoaren arabera antolatua dagoenez eta, norbanakoen sozializazio prozesuan “bi sexuen” araberako bereizketa egiten indar eta energia handia erabiltzen denez, horrek eragina du hizkuntzaren gizarte-erabileran.

Azken bi hamarkadetan “euskararen erabilera” kezka iturria bihurtu da, eta, gehienetan, auzi hau planteatzerakoan nerabe eta gazteengan jarri da lupa. Nire ustez, ordea, euskararen biziberritzea askoz modu zabalagoa planteatu ezean egungo egoera mantenduko da. Paula Kasaesi behin entzun nion bezala, haurrak *etorkizuna* dira baina hizkuntza kontuetan *orainaldi estatiko* bihurtuta geratzen dira, euskara “haurren

kontua” delako. Lezon eta Pasaian egindako ikerketan nerabeak helduen munduaren emaitza eta ispilu direla ondorioztatu nuen: nerabeen mundutik gustukoa ez duguna, helduen mundutik gustatzen ez zaiguna da. Eta ondorio horrek berdin balio du hizkuntza-praktikak deskribatzeko eta, baita, genero desberdinkeriaz hitz egiteko ere.

Haur, nerabe eta gazteei buruz hitz egin baino, haur, nerabe eta gazteekin hitz egin eta egon behar dugula uste dut. Haien ahotsak entzun behar ditugu, asko esateko dutelako eta gako diren gauza asko adierazten ditutelako. Beharbada, euskarari buruz gutxiago hitz egin behar dugu, eta gizartean ditugun praktika, diskurtso eta arau sozial eta kulturelei buruz (eta kasu honetan genero ardatza bereziki kontutan hartuta) gehiago hitz egin behar dugu eta zalantzan jarri behar ditugu. Horiek baitira boterezko hizkuntza-harremanak mantentzen dituztenak. ●

OHARRAK

1. Gaur egun ez da erraza adostasun orokor bat topatzea haurtzaroa, nerabezaroa eta gaztaroa mugatzen dituzten adinen inguruan. Osasunaren Munduko Erakundeak dio nerabezaroa 10 eta 19 urte arteko garaia dela, eta gaztaroa 15 eta 24 urte artekoa. Ikerketan parte hartu dutenak 12 eta 16 urte bitartekoak dira. OME-ren sailkapenaren arabera denak nerabeak lirateke, eta batzuk gazte gisa ere izendatu litezke. Nik *gazte* eta *nerabe* gisa izendatu ditut adin horretakoak gaztaroaren prozesuaren lehen etapan txertatua daudela iruditzen zaidalako.
2. Master Amaierako Lan horren zuzendaria Jone Miren Hernandez Garcia EHUko antropologia irakaslea izan zen. Lanak UPV/EHUko Berdintasunerako Zuzendaritzaren diru laguntza izan zuen Genero ikuspegia barne hartzen duten master amaierako lanak egiteko laguntzen deialdian (2015/2016). -Master Amaierako lan honek UPV/EHUko 2016ko Maria Goyri Saria jaso zuen. Gainera, Lezo eta Pasai Donibaneko azterketa “Gu gazteok” izeneko ikerketa zabalago baten baitan garatu zen. “Gu Gazteok” Eusko Jaurlaritzako Euskara Aholku Batzordeko Gazteriaren Batzorde-atal Bereziaren eskariz egindako lan bat izan zen (Eusko Jaurlaritzak, 2016)
3. Lagunartean edo koadriletan euskararen erabilera sustatzeko helburuz garatzen den programa. Astean behin, ostiraletan bi orduz, 12 eta 16 urte bitarteko gazteek parte hartzen dute, 20 eta 50 arteko kidez osatutako taldetan, bina aisialdiko hezitzaileekin. Kuadrillategi egitasmoa 2001. urtean abiatu zen Pello Jauregi ikerlariaren eskutik.
4. Praktika-komunitatea horrela definitu daiteke: “Un conglomerado de personas que se reúnen alrededor de un compromiso mutuo para llevar a cabo algo. Formas de hacer cosas, formas de hablar, creencias, valores, relaciones de poder – en una palabra: prácticas – surgen en el curso de ese esfuerzo mutuo. Como un constructo social, una CP es diferente de la comunidad tradicional, ante todo porque se define simultáneamente por su membresía y por la práctica en la cual esa membresía se emplea” (Lave eta Wenger (1991); in Holmes eta Meyerhoff, 1999).
5. Lewis Carroll-en “Alizia, ispiluan barrena” liburuko VI. Kapituluko zita (Carroll, 1995)
6. Pierre Bourdieuren ustez egunerokotasunean oso arraroa da hizkuntza komunikazio tresna huts gisa erabiltzea: hizkuntza-truke orok ekonomia printzipiotan oinarrituta dago eta irabazi sinbolikoa (pertsonala eta soziala) irabazteko helburua du (Bourdieu, 1985:40)
7. Euskal Herrian emakumeak euskararen sozializazioan izan duen (eta egotzi zaion) rola aztertzeke, azken hiru hamarkadetan gaia ikertu duten hainbat egile jarraitu ditut.

Besteak beste: Teresa Del Valle (1985, 1999), Idoia Fernandez (1994), Mercedes Ugalde (1995), Nerea Aresti (2000), Miren Llona (2002), Lore Agirrezabal (2009), Ainhoa Acosta (2013), Oihana Garcia (2016).

8. Nerabeen testigantzak bertatzeko garaian talde-elkarrizketetan parte hartu zuen pertsona bakoitza kode batekin identifikatu nuen: letra bat (M edo N) eta zenbaki bat. Ikerketa lan honetan generoa ardatzak garrantzia zuenez, M letrak mutila adierazi nahi du eta N letra neska.

9. Joan Pujolarrek honela definitzen du hizkuntza-mudantza: “Emprem el concepto de “muda lingüística” per referir-nos tant als canvis com a les permanències lingüístiques que es troben en qualsevol contemplació dinàmica dels usos lingüístics, és a dir, en la comparació entre els usos lingüístics en dos àmbits o camps relacionals o en dos moments diferents. El concepte es pot projectar també a la comparació entre diferents posicionaments lingüístics dels individus, ja siguin relatius a usos, ja ho siguin a adscripcions simbòliques d’identificació lingüística (Pujolar, Gonzalez, Font, Martínez, 2010:45)”

10. Salbuespenezko adibide horiek oso interesgarriak iruditzen zaizkit, arautik kanpo edo mugan dauden subjektuak eta jokabideak, araua bera eta erdigunea argien erakusten digutenak baitira. Performatibitatearen ikuspegiaren arabera salbuespen horiek identitate osatze ez-determinatua erakusten digute. Maskulinitatea edo feminitatea jokatzeko etengabeko presioa jasotzen badugu ere, norberak badu identitate propioa osatzeko ahalmena eta salbuespenek horren berri ematen digute.

ERREFERENTZIAK

Acosta, Ainhoa (2013): “El rol de las mujeres vascas en la transmisión del euskera: el idioma en las dinámicas de género e identidad”, *Euskonews* 656, Eusko Ikaskuntza, Interneten eskuragarri (2017/11/01)

[<http://www.euskonews.com/0656zbk/kosmo65601es.html>]

Agirrezabal, Lore et. al (2009) *Euskararen berreskuratzea. hizkuntzak biziberritzeko gako batzuk*, Garabide Elkarte, Eskoriatza.

Altuna, Jaime (2016): “Euskara generoaren ispiluan barrena: hizkuntza praktikak, bizipenak eta gogoetak Lezo eta Pasai Donibaneko nerabeen artean”, Master Amaierako Lana, Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU) Interneten eskuragarri (2017/11/01): [<https://addi.ehu.es/handle/10810/19898>]

Aresti, Nerea (2000): “El angel del hogar y sus demonios. ciencia, religión y género en la españa del siglo xix”, *Historia Contemporánea*, 21:363-394, Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU).

Bourdieu, Pierre (1985): *¿Qué significa hablar? Economía de los intercambios lingüísticos*, Akal, Madril.

Burke, Peter (2004) *Lenguas y comunidades en la Europa moderna*. Madril: Akal.

Butler, Judith (1990): “Variaciones sobre sexo y género: beauvoir, wittig y foucault” in Seyla Benhabib (ed.) *Teoría feminista y teoría crítica*, Ediciones Alfons el Magnànim, Valencia.

Carroll, Lewis (1995): *Alice*. Pamiela.

Connell, Robert W. (1997): “La organización social de la masculinidad” in Teresa Valdés y José Olavarria (eds), *Masculinidades, poder y crisis*, ISIS-FLACSO, Santiago de Chile.

- De Miguel, Ana (2015-12-13): "Bi koloreen diktadurapean" in *Berria*.
- Del Valle, Teresa et al. (1985): *Mujer vasca: imagen y realidad*, Antrophos, Barcelona.
- Del Valle, Teresa (1999) "El genero en la construccion de la identidad nacionalista" in *Foru Hispanico. Revista Hispanico de los Paises Bajos*, 16:37-44.
- Eckert, Penelope (1989): "The whole woman: sex and gender differences in variation", *Language variation and change*, 1-03:245-267, Cambridge University Press .
- Eusko Jaurlaritz (2010), *Soziolinguistika Hiztegia*. Eusko Jaurlaritz, Gasteiz.
- Eusko Jaurlaritz (2013) *Ikasleak hiztun. 2011ko Arrue proiektua*. Eusko Jaurlaritz, Gasteiz.
- Eusko Jaurlaritz (2016) *Gu gazteok. 12-14 urteko gazteen hizkuntza egunerokotasunera hurbiltzeko ikerketa partehartzailea*. Eusko Jaurlaritz, Gasteiz.
- Eusko Jaurlaritz (2017) *Arrue proiektua. EAEko ikasleen euskararen erabilera eskola-giroan, 2011-2015kasleak hiztun. 2016ko*. Eusko Jaurlaritz, Gasteiz.
- Feixa, Carles (1999): *De jóvenes, bandas y tribus. antropología de la juventud*. Ariel, Barcelona.
- Fernandez, Idoia (1994): *Oroimenaren hitza: ikastolen historia, 1960-1975*, UEU, Bilbo.
- Fernandez, Irantzu (2016): "Nerabezarako maitasun bizipenen etnografia: harremanen antolaketa, gorputz-lana eta heteroaraua bilboko gatetxoeren artean", doktorego-tesia (argitaratu gabe), Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU).
- Garcia, Oihana (2016): "Hizkuntza-transmisioaren kate-begi isilak" *elhuyar.eus*, Interneten eskuragarri (2017/11/01) [<http://komunitatea.elhuyar.eus/eraldaketa-elhuyar-da/2016/02/22/hizkuntza-transmisioaren-kate-begi-isilak>]
- Hernandez, Jone M. (2004): "Euskara dela eta... neskek zer diote?" *BAT soziolinguistika aldizkaria*, 53:79-95, Soziolinguistika Klusterra.
- Hernandez, Jone M. (2005): *Jolasgaraia. gaztetxoak, hizkuntzak eta identitateen adierazpenak*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Gasteiz.
- Hernandez, Jone M. (2008): "Euskara birpentsatu beharra, ekarpen batzuk antropologiatik" in *BAT soziolinguistika aldizkaria*, 69: 27-42. Soziolinguistika Klusterra.
- Hernandez, Jone M. (2011). "Baina gu ere gazteak izan ginen. gazte euskalduna izatearen esanahia atzo eta gaur", *Euskera*, 55-2: 579-607. Euskaltzaindia, Bilbo.
- Holmes, Janet eta Meyerhoff, Miriam (1999) "La comunidad de práctica: teorías y metodologías en investigación de lengua y género" in *Language in Society Cambridge University Press*, 28:173-183.

- Kasares, Paula (2014): *Euskaldun hazi nafarroan. euskararen belaunetz belauneko jarraipena eta hizkuntza sozializazioa familia euskaldunetan*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Llona, Miren (2002): *Entre señorita y garçon. historia oral de las mujeres bilbaínas de clase media (1919-1939)*, Universidad de Málaga, Málaga.
- Macdougall, David (1998) *Trasncultural cinema*, Princeton University Press.
- Maqueira, Virginia (2001): "Género, diferencia y desigualdad", *Feminismos, debates y teorías contemporaneas*: 127-190. Alianza Editorial, Madril.
- Pujolar, Joan, Gonzalez, Isaac, Font, Anna, Martínez, Roger. (2010) *Llengua i joves. Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*. Generalitat de Catalunya.
- Rubin, Gayle (1986): "El tráfico de mujeres: notas sobre la economía política del sexo", *Nueva Antropología*, iii-30:95-145, Mexico.
- Soziolinguistika Klusterra (2013) *Bergarako nerabeen hizkuntza-erabilera formala eta informala*. Interneten eskuragarri (2017/11/01) [http://www.soziolinguistika.eus/files/Bergarako%20nerabeak%20eta%20euskarazko%20ahozko%20jarduna_diagnostikoa.pdf]
- Ugalde, Mercedes (1995) "Dinámica de género y nacionalismo. la movilización de vascas y catalanas en el primer tercio de siglo", *Ayer*, 17: 121-155, Asociación de Historia Contemporánea.